

A 37. zsoltár

Lapunkban időről időre részleteket közlünk a „sola Scriptura” szemléletű Biblia-tudomány klasszikusainak írásaiból. Az időhiány a mai kor betegsége, ezért kevesen jutnak hozzá, hogy e régi műveket végig elolvassák, s még ha lehetőség nyílna is erre, a korhoz kötött kifejezőmód sokakat elriasztana. Ezért hasznos a ma is töretlenül időszerű részleteket kiemelni, hogy az e művekben fellelhető rendkívüli értékek el ne temetődjenek, hanem a mai olvasóknak is valódi Biblia-értést és lelki inspirációt közvetítsenek.

Az alább olvasható zsoltármagyarázat Luther *Négy vigasztaló zsoltár Magyarország királynéjának, 1526* című írásából való,[1] amelyet a mohácsi vész, illetve II. Lajos király eleste után küldött Mária királynénak.

Az írás bevezetéséből idézzük: „Kegyelem és vigasztalás Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól. Legkegyelmesebb királyné asszony! Derék emberek közlésére határoztam el, hogy ezt a négy zsoltármagyarázatot Fenségednek megírom, ezzel intve Fenségedet arra, hogy bátran és derűvel tartson ki Isten szent Igéjének Magyarországon történő támogatásában, miután azt a jó hírt kaptam, hogy Fenséged az Evangéliumhoz vonzódna... Sajnos a helyzet... akképpen alakult, hogy a török ezt a kárt és nyomorúságot okozta, és Lajos királynak, Fenséged szeretett férjének nemes, fiatal vérét is kiontotta... Ha a püspökök megengedték volna az evangélium terjedését, akkor most az egész világ azt kiabálná, hogy a lutheránus eretnekség miatt érte ez a csapás Magyarországot. Micsoda gyalázkodás lett volna akkor! Azt, hogy most kit tartanak ebben bűnösnek, megláthatják maguk. Isten - ahogy én látom - megakadályozta, hogy ilyenfajta gyalázkodás támadjon. Bárhogy is legyenek ezek - mivel szent Pál azt írja a Római gyülekezetnek, hogy a Szentírás vigasztaló irat, és türelemre tanít minket -, azért én is folytattam a munkát, és kiadtam ezeket a zsoltárokat, hogy vigasztaljam Fenségedet - amilyen bőséggel Isten vigasztal minket és megajándékoz - ebben a nagy, váratlan szerencsétlenségben és nyomorúságban, amellyel a Mindenható Isten Fenségedet most meglátogatta - nem haragból vagy elvetése jeleként, ezt méltán reméljük, hanem azért, hogy nevelje és próbára tegye, azért, hogy Fenséged egyedül az igazi mennyei Atyában tanuljon meg bízni.”

Azok vigasztalására, akik türelmetlenek amiatt, hogy az istentelenek sok rosszat tesznek és mégis olyan hosszú ideig büntetlenül élnek.

1. *„Ne gerjedj haragra a gonoszok miatt, ne irigykedj azokra, akik jogtalanságot cselekszenek.”*

Mily közvetlen módon ragadja meg és találja el a próféta az emberi szív gondolatát és szünteti meg annak jogosságát ebben a kísértő megpróbáltatásban, amikor először azt mondja: Óh ember, haragos vagy, meg is van rá az okod, hogy így gondolkozz, mert vannak gonosz emberek, jogtalanságot cselekszenek és sok-sok rosszat, s mégis jól megy soruk, annak ellenére, hogy a természetes értelem úgy gondolná, hogy itt jogos a harag. De nem így van, kedves gyermek, engedd, hogy a kegyelem és ne az emberi természet uralkodjon itt, hagyd a haragot és csendesedj el egy kis időre, hagyd őket gonoszt cselekedni, hagyd, hogy jól menjen soruk, hallgass rám, ez nem fog ártani neked. Erre azt mondja az ember, igen, de mikor lesz ennek vége? Ki bírja ezt sokáig? Erre azt válaszolja:

2. *„Mert mint fűvet, hamarosan levágják őket, és elfonnyadnak, mint a zöld növények.”*

Ez egy nagyon találó hasonlat, rettenetes a képmutatóknak, és vigasztaló a szenvedőknek. Mily finoman emel ki bennünket a magunk szemléletéből, és állít Isten ítélő színe elé! Szemünk előtt zöldell, virágzik és burjánzik a képmutatók tömege, és ellepi az egész világot, úgy, hogy egyedül ők látszanak, mint ahogy a zöld fű befedi és díszíti a földet.

De - mik ők Isten színe előtt? Levágásra érett fű, mely minél magasabbra nő, annál közelebb van hozzá a kasza és a villa. Tehát minél magasabbra nőnek, és minél tovább zöldellnek és lebegnek a magasban a gonoszok, annál közelebb van bukásuk. Miért mérgelődnél, mikor gazdagságuk és szerencsájük olyan rövid ideig tart. Azt mondd: mit tegyek eközben, mihez tartsam magam, amíg ez megtörténik? Halld a nagyszerű ígéretet:

3. *„Bízzál az Úrban, és tégy jót, maradj az országban és táplálkozz a hitben!”*

Itt véget vet minden türelmetlen gondolatnak, és megnyugtatja a szívet, mintha azt mondaná: Kedves gyermekem, ne légy türelmetlen, ne átkozódj, és ne is kívánj

neki semmi rosszat. Ezek emberi és gonosz gondolatok. Helyezd reményedet az Istenbe, várd ki, hogy mit akar abból kihozni, te csak menj egyenest, senki kedvéért ne szűnj meg jót tenni, ahogy elkezdted, ahol és akik iránt csak tudod, és a rosszért ne rosszal, hanem jóval fizess.

Ha viszont arra gondolnál, hogy elmenekülsz és más helyre költözöl, hogy megszabadulj tőlük: így se cselekedj, maradj az országban, élj, ahol vagy, lakhelyedet vagy hazádat miattuk ne cseréld vagy változtasd. Hanem erősítsd magad a hitben, végezd a munkádat, tedd a dolgodat, mint addig. Ha viszont akadályoznak vagy megkárosítanak, és okot szolgáltatnak a menekülésre, ne törődj vele, maradj meg a hitben, és ne kételkedj: Isten nem hagy el, te csak végezd a dolgod, dolgozz, élj hűségesen, és engedd, hogy Ő cselekedjék.

Ne szűnj meg erősíteni magad, még ha valamiben gátolnak is. Isten, akiben bízol, egy másik helyen megadja azt neked, ahogy Ábrahámmal, Izsákkal és Jákobbal tette, akik szintén kísértést szenvedtek.

4. *„Leld kedved az Úrban, aki megadja, amit szíved óhajt.”*

Ez azt jelenti: ne bosszankodjál amiatt, hogy az Isten ilyen jólétben részesíti őket, nyugodj bele akaratába, így megszűnik az istentelenek szerencséje miatti bosszúságod, sőt teljék benne kedved, mint a legjobb dologban és Isten akaratában, lásd, így a tied e vigasztaló ígéret. Ő megad neked mindent, amire szíved vágyik, mi többet akarnál még? Vigyázz, hogy a bosszankodás helyett, amire készítenek, ezt az örömet és Isten akaratának elfogadását gyakorold, így nemhogy nem okoznak kárt neked, hanem béke költözik a szívedbe, és örömmel várod Istennek ezt az ígéretét.

5. *„Hagyd az Úrra utadat, bízzál benne, Ő cselekszik, megadja, amit a szíved kíván.”*

Nem arról van szó, hogy tétlenkedj, hanem hogy útjaidat, munkádat, szavadat és életedet bízd Istenre, ne a gonoszokhoz igazodj! Mert nem úgy kell a dolgot Istennek ajánlani, hogy semmit nem teszünk, hanem abban, amit teszünk – még ha a képmutatók szidalmaznak, megvetik, gyalázzák vagy akadályozzák is azt –, az embernek nem szabad elhagynia magát, sem feladni, hanem mindenkor folytatni. A gonoszok pedig csak garázdálkodjanak, a dolgot Istenre kell bízni, aki mindkét oldalon azt fogja tenni, ami jogos.

6. *„Igazadat kideríti, mint a világo sságot, és jogodat, mint a delet.”*

Ez a gyenge hitűek legnagyobb gondja, hogy bosszankodnak az istentelenek miatt, hogy azok gonoszsága így ragyog és érvényesül. Mert aggódnak, hogy ügyük elnyomást és fogyatkozást szenved, mivel látják az ellenfelet dühöngeni, magasba törni és fent lebegni. Ezért vigasztal és mondja: Hagyd, kedves gyermekem, hogy ők felhőkkel és záporosókkal nyomják el ügyedet és téged, és a világ szemében teljesen tönkretegyenek, és elássanak a sötétben, hogy ügyük fellendüljön, és ragyogjon, mint a nap: te ajánld dolgodat Istennek, remélj és várj rá, vedd biztosra, hogy jogod és igazságod nem marad sötétben. Megtudják és mindenki előtt olyan ismertté lesz, mint a déli fényesség, hogy mindazok megszégyenülnek, akik téged elnyomtak és háttérbe szorítottak. Csak a várás a dolgod, nehogy haragod, rosszkedved, bosszankodásod gátolja Istent ebben a szándékában. Ezért figyelmeztet még egyszer:

7. *„Légy csendben az Úr előtt, és várj rá, ne gerjedj haragra az ellen, akinek sikeres az útja!”*

Mintha azt mondaná: bosszankodsz, hogy igaz létedre nem boldogulsz, és nekik gonoszságuk ellenére is jól megy soruk, és nem akarnak - ahogy te azt szívesen vennéd - eltakarodni, hanem azt látod, hogy a gonosznak minden a kedve szerint történik, ahogy erről a közmondás tartja: „Minél nagyobb gazfickó, annál nagyobb a szerencséje.” De légy bölcs, kedves gyermekem, ne engedd, hogy ez befolyásoljon, tarts ki Isten mellett; amire szíved vágyik, azt kamatostul megkapod. De még nincs itt az ideje. A gazfickók szerencséjének véget kell érnie, s megvan az ideje, amire odáig jutnak. Ezalatt ajánld magad Istennek, gyönyörködj benne, leld tetszésed akaratában, hogy reád és ellenségedre vonatkozó akaratát ne hátráltasd, ahogy azok teszik, akik nem szűnnek meg dühöngeni mindaddig, amíg ügyüket vagy áttörésre nem vitték, vagy az romba nem dőlt.

Itt egy találó héber szót használ: Sile et formare ei. Hallgass és légy engedelmes, hasonlóan ahhoz, ahogy a magzat hagyja, hogy Isten az anyaméhben megalkossa. Te is ebben a dologban Istenben fogant vagy, és megfelelő alakúvá akar formálni, úgyhogy maradj nyugton.

8. *„Mondj le a haragról, hagyd el a heveskedést, ne indulj fel, nehogy te is rosszat tegyél.”*

Lásd, milyen buzgón óv, hogy ne viszonzzuk gonosszal a gonoszt, és ne is kövessük a gonoszokat azok szerencséje miatt, ahogy arra a természet vinne. És mit ér az ilyen harag? Nem teszi jobbá a dolgot, sőt csak mélyebbre viszi az iszapba. S még ha a legjobban sikerülne is a dolog, hogy fent vagy és győztél, mit nyertél vele? Akadályoztad Istent, ezzel elvesztetted kegyelmét és jóindulatát, a gonosztevőkhöz lettél hasonlónak, és hozzájuk hasonlóan fogsz elveszni, ahogy itt következik:

9. *„Mert a gonoszok ki lesznek irtva, de akik az Úrra várnak, öröklük az országot.”*

Nem segít rajtad, hogy nem te kezdted vagy felfingerelted, mert világos és határozott igazság az, hogy aki rosszat tesz, ingerelve vagy nem ingerelve, az kiirtatik. – Ezt látni az egész világon, az egész történelemben.

Azonban, aki Istenre vár, az megmarad, a gonosz mellette bukik el – bárcsak tudná kivárni. A gonosz emberek gonoszsága olyan nagyon kifejlődött, hogy senki nem kergeti el őket, így képtelenek magukat mérsékelni, ezzel szándékos szerencsétlenséget hoznak magukra, amely őket szemmel láthatóan pusztítja el. Mert az érett fűnek szénává kell lennie, és magában kell megszáradnia a karón. A gonosz ember senkinek sem olyan elviselhetetlen és ártalmas, mint önmagának, ezt látjuk a gyilkosoknál, tolvajoknál, zsarnokoknál, és hasonló példákban.

10. *„Még egy kis idő, és nincs többé az istentelen, figyeled a helyét, és nincs ott.”*

Ez megvilágítja azt, amit fent mondott, hogy olyanok, mint a fű, amelyet hamar levágnak – ezzel csillapítja türelmetlenségünket, amely attól tart, hogy a gonoszok túl sokáig megmaradnak. Ha viszont azt mondanád: Igen, bár azt látom, hogy a jogtalanságok cselekvői általában hosszú ideig élnek, még a sírhoz is tisztelettől övezve vonulnak.

Válasz: ez bizonyára azért történik így, mert a másik fél sem eszerint viselkedett, hanem a dolgot haraggal, dühöngéssel, bosszankodással, panaszkodással és siránkozással akadályozta és elrontotta. Ezért, mivel senki nem akadt, ki ügyét Istennek ajánlotta volna és akaratára várt volna, ezért a közvetlen előző vers ítélete mindkét félén végbement, és mindazokat megsemmisítette, akik itt gonoszt cselekedtek. Ha az egyik fél megtért volna Istenhez, akkor a másik fél egész biztosan és gyorsan egyedül pusztult volna el, ahogy ezt a vers mondja.

Ezért nem látjuk most a világban ennek a zsoltárnak a példáját érvényesülni. Mivel mindenki figyelmen kívül hagyja Istent, türelmetlenségével törvényes vagy tetteges önvédelemre vállalkozik, ezzel gátolja Istent abban a művében, amiért ez a zsoltár dicséri Őt.

11. *„De a nyomorultak öröklük az országot, és nagy békét élveznek.”*

Ez is azt erősíti meg, amit fentebb mondott, hogy az igazak a gonosztevők pusztulása után megmaradnak. Nem azt jelenti ez, hogy örökké a földön élnek, hanem hogy ügyük a földön békével és elismeréssel ér véget, ezt a békét szenvedéseikkel, türelmükkel és belső békéjükkel szolgálják meg.

12. *„Rosszat forral az istentelen az igaz ellen, és fogát csikorgatja.”*

Ezt pedig vigasztalásul mondja a kishitűeknek, akik az istentelen dühöngését nem akarják eltűnni, és bosszúsak, hogy Isten nem azonnal bünteti meg azokat, sőt engedi, hogy jól menjen soruk. „Impius”-nak, azaz „istentagadónak” nevezem, mert ez tulajdonképpen azt a személyt jelöli, aki nem bízik és hisz Istenben, aki önmagából és szabad akarata szerint még az emberi természetben él, ahogy különösképpen a képmutatók, tudósok, álszentek, amint a mi időnkben a pápa, a püspökök, papok, szerzetesek, doktorok és hasonló népek, akiknek természetüknél fogva dühöngeni kell az Evangélium ellen, amint látjuk, hogy ők ezt derekasan teszik is. De mire mennek dühöngésükkel és tombolásukkal? Halld, ami itt következik:

13. *„De az Úr nevet rajta, mert látja, hogy eljön a napja.”*

Hogyan kaphatnánk nagyobb vigaszt, mint azt, hogy az igazak dühöngő ellenségei ugyan minden hatalmukat és gonoszságukat arra használják, hogy teljes komolysággal azt gondolják: az igazat (azaz a hívőt és Istent) fogukkal szaggatják szét, ámde Isten őket annyira megveti, hogy kineveti. Mivel látja, milyen rövid ideig dühöngnek, és napjaik meg vannak számlálva. Nem mintha Isten embermódra nevetne, hanem arról van szó, nevetséges nézni azt, hogy a bolond emberek oly nagyon dühöngnek, nagy dolgokat terveznek, amiből egy hajszálnyit sem valósíthatnak meg. Mintha egy nevetséges bolond fogna egy hosszú lándzsát meg egy rövid tört, és azzal akarná a napot a mennyből leszúrni, és egyszer csak felujjong, mintha tisztességesen megszurta volna.

14. *„Kivonják a kardot az istentelenek és felajzzák ijukat, hogy elejtsék a*

nyomorultat, s levágják azokat, akik egyenesen járnak az úton.”

Kardnak és íjnak nevezik itt a mérgezett, gonosz nyelveket, amelyekkel káromolják, becsmérlik, kiforgatják, megvádolják és gyalázzák az igaz ügyét, azért, hogy ezáltal a kegyeseket gyűlöletre, üldözésre és halálra juttassák és kiirtsák.

Az 57. zsoltár is ezt mondja: „Az ember nyelve fegyver és nyíl, s éles kard a beszéde” – ezzel vágnak az igaz felé, hátha elesik és levághatnák. Ez azt jelenti, hogy nemcsak meggyilkolni akarják, hanem kedvükre akarnak benne vájkálni és turkálni.

Az igazakat „jelentékteleneknek és szegényeknek” is nevezi, mivel ők az istentelenek szemében, azok nagy, kevély felfuvalkodása és lihegése előtt megvetettek és jelentéktelenek. De mit érnek el vele? Halld:

15. *„De kardjuk saját szívükbe fog hatolni, és íjuk összetörik.”*

Ez azt jelenti, hogy gonosz szavaikat maguknak kell újra lenyelniük, és örökre attól kell fuldokolniuk, hogy lelkiismeretük a halálban ettől átdöfve örök gyötrődést szenved. Ráadásul az íj összetörik, úgyhogy minden hiábavaló, és semmi mást nem érnek el összes dühöngésükkel, mint azt, hogy a szerencsétlen nyomorultak maguknak ilyen örök szerencsétlenséget okoznak. Ezért ne rémítsen meg senkit gyűlöletük és gyalázkodásuk. Úgy kell lennie, hogy ők maguk készítsék maguknak a fürdőt a pokolban, bár az emberi természet ilyen súlyos kárhoztató szót nem szívesen használ. A Lélek viszont igen – e zsoltár szavai szerint kacag rajtuk Istennel, és látja végüket.

16. *„Többet ér a kevés, ami az igazé, mint sok istentelen nagy javai.”*

A természetes embernek az is bosszantó, hogy az istentelenek gazdagok, sokan vannak és hatalmasok, de az igaz szegény és egyedül van, és azt is elveszik tőle, ami az övé, sőt gátolják a megélhetésben is. Ezért vigasztalja a Szentlélek kedves gyermekét, és azt mondja: ne bosszankodj azon, hogy neked kevesed van, nekik pedig sok, hadd legyenek itt gazdagok és jóllakottak. Jobb, ha kevesed van Isten jóindulatával, mintha tied volna nem egy, hanem sok, sőt minden istentelen ember nagy rakás vagyona Isten jóindulata nélkül, ahogy velük áll a dolog. És hallgasd, milyen igazságtétel vár a te szegénységedre és azok gazdagságára:

17. *„Mert az istentelenek karja összetörik, de az igazat megtartja az Úr.”*

A kar vagy a kéz az istentelenek cinkossága, mert nagyon összetartanak és ezáltal nagyok, hatalmasok és erősek, ugyanúgy, ahogy most a pápa „kinyújtott keze” a királyok, fejedelmek, püspökök, tudósok, papok és szerzetesek – bennük bízik, és nem tiszteli Istent. Tehát minden istentelen mellett ott áll a tömeg, a hatalmasok. Mert gazdagság és hatalom soha, vagy csak igen ritkán állt az igaz oldalán. De mit számít ez? Bízzál csak Istenben, mindennek össze kell törni, ne hagyd magad sem megrettenteni, sem felbosszantani. Isten megtart téged, nem süllyedsz el, karja fölötted van, és biztos kézzel tart.

18. *„Ismeri az Úr a feddhetetlenek életét, és örökségük örökre megmarad.”*

Isten ismeri életüket, helyzetüket – ez azt jelenti, hogy amíg őszintén hisznek benne, és nem kívánják tudni, mikor és hogyan segít rajtuk, addig Isten pártjukat fogja, még akkor is, ha az istenteleneknek úgy tűnik, mintha Istenük elfelejtette volna őket, ez azonban nem így van. Isten jól tudja, mikor jön el az ideje, hogy segítsen rajtuk. Ahogy a 9. zsoltár mondja: „Isten a megfelelő segítség a megfelelő időben, és a 31. zsoltár: „Az én időm kezdedben van.” Mintha azt mondaná: Ők szegények és kevesen vannak, azok viszont gazdagok és hatalmasok. De ne törődj vele, nekik mégis elégük lesz, és nem szenvednek szükségletet. Isten jól tudja, mikor van itt az ideje, hogy segítse és tanácsolja őket. Benne bíznak is, anélkül, hogy maguk keresnének segítséget és tanácsot.

Ráadásul örökségük örökre megmarad, nemcsak a másvilágon, hanem ezen a világon is. Mert mindig megelégtetnek, még ha nincs is fölösleges készletük, mint az istenteleneknek. Isten a magtárunk és raktárunk, borospincénk és minden kincsünk. Ezért is folytatja így:

19. *„Nem szégyenülnek meg gonosz időkben, és jóllaknak az éhínség napjaiban.”*

Amikor háború vagy éhínség jön, akkor mindazok megszegyenülnek, akik reményüket magtáraikba és borospincéikbe, vagy javaikba vetették, mert azok hamar eltűnnek és tönkremennek. Akkor ott állnak tönkremenne és megszegyenülve azok, akik előzőleg oly bátrak és büszkék voltak. De az igazak nem szenvedhetnek szükségletet, mivel birodalmuk és éléskamrájuk maga Isten. Hamarább kellene a mennyből minden angyalnak lejönni és őket táplálni, mert az az éléskamra, amelyben bíznak, nem hagyja őket nélkülözni sem itt, sem az örökkévalóságban. De hogy áll a helyzet az istentelenekkel? Hallgasd csak:

20. *„Mert az istentelenek és az Úr ellenségei elpusztulnak, még ha olyanok is, mint a pompás legelő, mindnyájan füstként enyésznek el.”*

Ez bizony gyorsan kimondott beszéd és megvető ítélet a nagy, hatalmas és gazdag ember felett. Azt mondja: még ha hasonlók lennének is a leggazdagabb, legpompásabb réthez, amely bőségesen zöldell nékik – ahogy tényleg olyanok is, mert mindenük megvan, ők az aranyos rét a világban –, mégis el kell pusztulniuk, és el kell múlniuk, s olyanok lesznek mindnyájan, mint a füst. Hol vannak ők, akik az imént még itt voltak és nagy vagyonuk volt? Még emlékezetük sem maradt. Azonban az igazakat mindenki jó emlékezetben tartja és tiszteli.

Ezért, kedves gyermekem: hadd legyenek gazdagok, ahogy óhajtják, nézz a végükre, úgy rájössz arra, hogy minden dolguk olyan, mint a füst, azért, mert Isten ellenségei, s gyűlölik és üldözik az övéit. Ráadásul az is vigasztaljon, hogy a zoltáros Isten ellenségeinek nevezi őket, holott eddig csak a „te” ellenségeidnek nevezte, azért, hogy tudd, Isten mennyire törődik veled: ellenségeid néki is ellenségei.

21. *„Az istentelen kölcsönkér, és nem adja meg, az igaz pedig irgalmas és jóindulatú.”*

Ez viszont a javak vigasztaló megkülönböztetése, az istentelenek javai nem pusztán mulandók és végük lesz, hanem gonosz javak is és kárhozatot hoznak, mivel csak halomba gyűjtik és nem osztják meg a szűkölködőkkel, ami pedig ellenkezik a javak természetével.

Azonban az igaz javainak nemcsak azért nincs végük, mert ő Istenben bízik és tőle várja a javakat, hanem azért is, mert azok tényleg hasznosak, amelyeket megoszt a másikkal, és nem halomra gyűjti. Tehát minden ideigvaló készletből van elegendője, és másoknak is eleget ad. Ezt jelenti az igaz vagyon. Ha nincs is sok mindened, azért az mégis isteni és hasznos. Az istenteleneknek sokuk van, de keresztényietlen és haszontalan.

Az pedig, hogy azt mondja: „A bűnös kölcsönkér”, nem úgy értendő, hogy a gazdagok az emberektől javakat kölcsönöznek, hanem ezt példázatként és közmondásként mondja. Ahhoz az emberhez hasonlóan, mint aki sokat kölcsönöz és nem fizet – arra törekedve, hogy nemsokára majd birtokon belül legyen –, ugyanúgy a gazdagok és istentelenek sokat kaptak Istentől, gyűjtenek és kölcsönvesznek Tőle, és mégsem fizetnek semmit néki, hogy kiosztanák a

szűkölködőknek, pedig azért kapták. Ezért javaiknak rossz végük lesz, és füstként múlnak majd el. Azt, hogy ez így értendő, az bizonyítja, hogy a zsoltáros szembeállítja az istentelent és az igazat: az egyik ad, a másik nem, pedig mindketten Istentől kapnak.

Ezért hasonlítja azt, amikor az istentelen kap, ahhoz, aki kölcsönkér és nem fizet. Viszont az igaz ember javai nem kölcsönkért, nem is adóssággal terhelt, hanem Istentől szabadon kapott, hasznosan - Isten és a felebarát javára - forgatott javak.

22. *„Akiket megáld az Úr, öröklék az országot, azonban akiket megátkoz, kiirtatnak.”*

Nézd csak, az istentelen gazdagokat Istentől megátkozottaknak nevezi, a hívőket pedig Isten áldottainak - ezért semmit ne bosszantson, se hitedet ne gátolja nagy vagyonuk és saját szegénységed. Mi többet akarnál? Nem elegendő vigasz ez ahhoz, hogy türelmes légy? Ha nincs is felesleged, mint nekik, azért mégis lesz elegendőd, és öröklöd az országot.

Nem azt jelenti ez, hogy a világ ura leszel, hanem hogy elegendő földi javad lesz, és jó békességben élsz az országban. Mert Isten evilági és örök méretekben megáld téged, mert bízol benne, bár az istentelenek átkoznak és megkárosítanak. Ezzel szemben az istentelen gazdagok, még ha most egy ideig feleslegük van is, azért mégis elpusztulnak és nem maradhatnak meg országukban és javaikban. Bizonyosan kitoloncolják őket, és egy másikat ültetnek a helyükbe. Ez azért van így, mert Isten megátkozza őket és megvonja tőlük irgalmát, evilági és örök méretekben - hiszen nem hisznek Benne -, még ha az emberek áldják és megajándékozzák is őket. Ezért ahol az igazak vannak, ott mindenük megvan a földön, és megmaradnak javaikban. Viszont az istentelenek ki lesznek szaggatva onnan, ahol javaikban ülnek. Ezt bizonyítják az összes fejedelemségek, birodalmak és hatalmas vagyonok, amelyeket látunk, hogy ide-oda kerülnek, egyik nemzetségtől a másik kezébe.

Lásd, itt van az ítélet a földi javakról, amely az imént mondatott ki, hogy ti. az igaznak elege kell, hogy legyen, az igazságtalannak pedig tönkre kell mennie, mivel az igaz bízik Istenben, és helyesen használja a javakat. Az istentelen nem bízik Benne, és nem jól használja a javakat.

Ekként olvassuk, hogy Ábrahám és Lót gazdagok voltak és szívesen adtak szállást zarándokoknak, ezért, bár nem volt saját földjük és tartalékuk, mégis az

országban maradtak és megvolt mindenük.

23. *„Isten segíti annak az embernek a lépteit, akinek az útja tetszik neki.”*

Lásd, itt van ismét a vigasztalás. Nemcsak elég evilági javad lesz, hanem minden, amit teszel, az egész életed és magatartásod az istentelenekkel szemben is sikeres lesz, és előbbre jut, mivelhogy Istenben bízol, magadat és ügyedet Néki adod, egész életedben rá hagyatkozva élsz. Ezáltal teszed, ami Neki tetszik, ezzel éred el azt, hogy tetszésére van, kedvére van, és egyben kívánja, hogy utadat és életedet segítse.

De ezzel ellenkezik az, hogy az ilyen, Isten előtt kedves emberek útját az istentelenek nem segítik, sőt gátolják és elutasítják, ez persze bosszantja természetüket. Ezért itt azzal kell vigasztalódnunk, hogy Istennek tetszik az ügyünk és segíti azt, s nem az istentelenek akadékoskodásaira és elutasításaira kell néznünk.

24. *„Ha elesik is, nem vettetik el, mert az Úr megtartja kezénél fogva.”*

Az „elesés” úgy értendő, hogy az igaz némelykor vétkezik, de újból feláll, ahogy Salamon mondja. De ezt most hagyjuk annyiban, és maradjunk azon az úton, hogy az „elesés” itt annyit jelent, mintha az igaz egyszer csak alulmaradna, és az istentelenek felülkerekednének, ahogy Dávid esetében, amikor Saul, majd Absolon üldözte, és Krisztus, amikor megfeszítették. Az ilyen bukás nem tart sokáig, Isten nem hagyja fekvé és elvetve, hanem megragadja a kezét, újból felemeli, úgyhogy meg kell állnia.

Ezzel vigasztal a Lélek, és válaszol azokra a titkos gondolatokra, amelyek valakiben támadhatnak, és azt mondhatja magában: Igen, én mégis egyszer azt láttam, hogy az igaznak alul kellett maradni, sőt az ő ügye hullt porba az istentelen helyett. Igen, mondja a Lélek, kedves gyermekem, hagyd, hogy úgy legyen. Ám essék el, de mégsem marad fekvé és elvetve. Újból fel kell állnia, még ha az egész világ kétségbe vonná is, mert Isten megragadja a kezét, és újra felemeli.

25. *„Fiatal voltam, meg is öregedtem, de még soha nem láttam az igazat elhagyottan, vagy ivadékát kenyeret kéregetni.”*

Lásd, itt a nagyobb bizonyosság okáért hozzáteszi a maga tapasztalatát, és ez igaz is, napi tapasztalat, s minden embernek el kell ismernie, hogy így van. Ha pedig

valaki elhagyottá lesz, úgyhogy a kenyerét koldulnia kell, biztos, hogy baj van a hitével, ezért méltó és igaz, hogy elhagyottá lett.

De ezt a „kenyérkéregetést”, a „kenyér után menést” úgy kell érteni, hogy nem éheznek, vagy nem vész éhen, még ha szegény is és kevés a tartaléka. Biztosan megél, még ha nincs is másnapra való tartaléka. Ha az egyik nem ad néki, úgy ad néki a másik. Mindennapi kenyere biztosan megérkezik, de vétkeznek azok, akik nem adnak néki és nem segítik.

Mert a szegény Lázár - Lukács 17-ben - jóllehet a gazdag semmit nem adott néki, mégis táplálva volt, még ha szegény volt is. Isten nem veszi el a szegénységet szentjeitől, de nem engedi sem elpusztulni, sem tönkremenni őket.

26. *„Mindennap irgalmas, kölcsönad, és ivadéka áldott lesz.”*

Ezt a vagyonos igazról mondja, akinek tehát gyermekei vannak és osztogat, kölcsönt ad naponta, mégis marad neki és gyermekeinek is. Mert azt jelenti az áldott voltuk, hogy megvan nekik az elegendő, itt és ott is, nem szenvednek hiányt testi eledelben és a lelki üdvösséget illetően sem, még ha némelykor nincs is feleslegük.

Íme itt van előttünk, hogyan bánik Isten a hívőkkel a földi ellátást és dolgaikat illetően, azért, hogy mindkét tekintetben biztosak legyünk abban: nem hagy el bennünket, és ráadásul elég élelmünk lesz. Ez bizonyosan így is lesz, ha hiszünk, és az istentelenek szerencséje nem bosszant bennünket. Ezért megismétli, s újra azzal zárja és azt mondja:

27. *„Kerüld a rosszat, és tégy jót, s maradj mindig ilyen.”*

Mintha azt mondaná: Hagyd, hogy Isten gondoskodjon, te csak tedd a jót, és semmi ne indítson arra, hogy gonoszt tegyél. Marad csak mindig, amilyen vagy, és hagyd, hogy történjen, ami történik, ahogy szent Péter mondja: „Minden gondotokat Őreá vessétek, mert Néki gondja van reátok.” És az 55. zsoltár: „Vesd az Úrra terhedet, s Ő gondot visel rád. Nem engedi sohasem, hogy ingadozzék az igaz.”

28. *„Mert az Úr szereti a jogosságot, és nem hagyja el szentjeit, örökké megőrzi őket, de az istentelenek ivadékát kiirtja.”*

Nem szabad aggódnod, hogy jogod nem érvényesül, ez lehetetlen. Isten szereti az

igazságot, ezért fenn kell maradnia annak, és az igazak nem lehetnek elhagyottak. Ha Isten bálvány lenne, aki a jogtalanságot szereti, vagy az igaznak ellensége lenne, mint az istentelen emberek, akkor lenne okod aggódni és félni.

Azonban most, hogy tudod: Isten szereti az igazságot – miért aggódsz? Miért félsz? Miért kételkedsz? Örökre, nem pusztán ideig-óráig tartja meg szentjeit, és az istenteleneket mindenükkel együtt kiirtja. Szentnek itt nem azokat nevezi, akik a mennyben vannak, akikről az Írás ritkán szól, hanem általánosságban azokat, akik a földön élnek, akik itt hisznek Istenben, és ugyanezen hit által övék Isten kegyelme és Lelke, ezért nevezik szenteknek őket. Ilyenek vagyunk mindnyájan, ha valóban hiszünk.

29. *„Az igazak öröklik az országot, és örökké ott maradnak.”*

Ez az, ahogy fentebb mondtuk, mindenük megvan a földön, nem várhatják a jót mástól, mint Istentől, lakjanak bárhol a világon. Mert Isten nem hagyja őket. Ha mégis elhagyja őket, akkor bizonyára igazságtalanok és istentelenek, nincs bennük hit, és nem bíznak Istenben. Így van ez elvégezve, hogy mi csak tegyük a jót, maradjunk a pályán és az országban, engedjük, hogy Isten gondoskodjék és cselekedjék. Most az következik, hogy mi van az igaz emberrel, ami miatt ez a vizsály merül fel közte és az istentelenek között.

30. *„Bölcsességet mondogat az igaz szája, és nyelve az ítéletről beszél.”*

Emiatt támad a veszekedés. Az istentelenek nem akarják a bölcsességet és igazságot hallani, üldözik, elítélik és csúfolják, ostobaságnak és jogtalanságnak tartják. És ezeknek a gazfickóknak egy darabig jól megy dolguk. Ez bosszantja természetesen az igazat, és ezáltal gonoszságra, megtorlásra vagy türelmetlenségre ingerli.

Ezért a zsoltár arra tanít, hogy maradjunk csendben, és mégis folytassuk, mégis tanítsuk, érvényesítsük és szóljuk az ilyen bölcsességet és igazságot, bízzuk az ügyet Istenre, és hagyjuk, hogy azok harapjanak, dühöngjenek, fogukat csikorgassák, gyalázkodjanak, üssenek, kardot rántsanak, íjat feszítsenek, egy rakásra gyűljenek, és erejüket fitogtassák stb., ahogy mondva van. Mert Isten bizonyos jól cselekszik, úgyhogy nekünk csak várni kell, és mindig a pályán maradni, és miattuk nem felhagyni vagy alábbhagyni a jó cselekvésével. Végül is e vers ítéletének kell megmaradnia, és olyan ismertté kell válnia, mint a fényes dél, hogy az igaz igazul és bölcsen beszélt, az istentelenek pedig bolondok és

igaztalanok voltak.

31. *„Istenének törvénye van a szívében, léptei nem ingadoznak.”*

Azért beszél helyesen és érvényesíti a bölcsességet, mert Isten törvénye nem a könyvben, nem a fülében, nem a nyelvén, hanem a szívében van. Isten törvényét senki nem értheti helyesen, csak ha az a szívében van, mert szereti és aszerint él, ezt az Istenben való hit műveli. Ezért bár az istentelenek sokat beszélnek Istenről és törvényéről, azzal dicsekszenek, hogy ők az Írás tanítói és szakértői, holott sem helyesen, sem bölcsen nem szólnak róla, mert nincs a szívében, ezért nem is értik. Megcsalja őket az a látszat, hogy ők viszik a szót és magyarázzák az Írást, s ezért dühöngnek és üldözik az igazakat.

Viszont az igaz léptei nem csúsznak el, hanem biztosan haladnak határozottan előre, jó lelkiismerettel, mert biztos a dolgában, s emberi törvény és kétes tanítások nem vezethetik félre. Azonban az istentelenek elesnek, és mindenkor ide-oda csúszkálnak, nem biztos a lépésük, mert Isten törvényét hit nélkül, nem helyesen értik, és ekként ide-oda tévedeznek, mivel képzelgésük vezeti, vagy emberi törvény tanítja őket, egyszer ez, másszor az a cselekedet, hol így, hol úgy tanítják, és oda csúsznak, ahová orruknál fogva vezetik őket, vak vezet világtalant. Sajnos, mivelhogy nem értenek helyesen, nem is cselekszenek helyesen. Ugyanakkor még az ilyenfajta csuszamlós tanításukért is dühöngnek, az igaz tanítással és az igazak életével ellenkezően élnek, s csak a maguk dolgát akarják igazolni.

32. *„Les az istentelen az igazra, és az a gondolata, hogy megölje.”*

Bosszantja őt, és nem bírja elviselni, hogy tanítását és életét feddik mint jogtalant és esztelent, azért már nem gondolkodik máson, mint hogy miként igazolja dolgát; mármost nem állhat az igaz oldalára, mert az nem hagyja büntetlenül jogtalanságát. Ezért hamis természete arra bírja rá, hogy megszabaduljon az igaztól, megölje, így saját személye igaz és büntetlen maradjon. Ahogy a pápa és övéi minden időben ezt teszik, ahogy bizony látjuk, hogy Isten törvénye még a könyvekben is alig van, nemhogy a szívében. Még ők akarnak azok lenni, akik itt a bölcsességet érvényesítik és helyesen tanítanak. Dühöngnek és tombolnak miatta, mint a veszett kutyák, vég nélkül.

33. *„De az Úr nem hagyja kezei között, és nem nyilvánítja bűnösnek, amikor elítélik.”*

Isten ugyan engedi, hogy az igaz a kezükbe kerüljön, de nem hagyja ott. Nem tudják elnyomni, még ha azonnal megölnék is, ebben nem segít az ítélethozataluk, habár mindjárt azzal dicsekszenek is, hogy Isten helyett és Isten nevében teszik, mert Isten ellentétes ítéletet hoz. Ezt látjuk a mi időnkben is. A pápa és övéi elítélték Husz Jánost, mégsem segít rajtuk semmilyen elítélés, ordítás, bögés, dühöngés, őrjöngés, bulla, ólom, pecsét, kiközösítés, Husz elöl marad mindenkor, mert sem püspök, sem egyetem, sem király, sem fejedelem nem tehet ellene semmit, ilyet pedig még egyetlen eretnekről sem hallottunk. Az egymagában lévő halott, az ártatlan Ábel az élő Káint, a pápát egész kíséretével eretnekké, hitehagyottá, gyilkossá, Isten-káromlóvá teszi, bármennyire tépik is magukat és pukkadnak tőle.

34. *„Várj az Úrra, és őrizd az Ő útját, akkor felmagasztal, öröklöd az országot, meglátod, hogy kivesznek az istentelenek.”*

Még egyszer figyelmeztet arra, hogy Istenben kell bízni és jót tenni, ugyanis a hibás, gyenge természet nehezen adja meg magát és számít Istenre, hogy kivárja azt, amit sehol sem lát, nem is érzékel, és hogy lemondjon arról, amit láthatóan tapasztal.

Mármost azt is eléggé kimondja, hogyan értendő az „ország birtoklása”, tudniillik úgy, hogy az igaz megmarad és mindene megvan a földön; ahol túl kevés földi java van, annál több van lelki értelemben, ahogy Krisztus tanítja és mondja: „Aki valamit elhagy... a százszorosát kell visszakapnia ezen a világon, és hozzá az örök életet.” Bár nem akarom cáfolni, hogy az ilyen „földet birtoklás” nem minden egyes igazra értendő, hanem az egész csoportra és gyülekezetre vonatkozik, még ha talán némelyeket földi értelemben ki is irtanak, mégis a végén ivadékuk és tanításuk fennmarad, ahogy a keresztények a világban megmaradtak és soha nem szűntek meg, még ha a pogányok földi értelemben sokat meg is kínoztak és elpusztítottak is, ahogy a 112. zsoltár is mondja: „Boldog ember az, aki az Urat féli és sok örömet talál parancsolataiban. Utódja hős lesz a földön, a becsületesek nemzedéke áldott lesz.”

Mégis, ahogy mondva van, mindezekén túl, mindenkinek a maga részére is van elegendője, és Isten megadja azt is, amire annak szüksége van és amit kér, és ahol nem adja meg, ott bizonyára az igaz olyan szándékú, hogy nem akarja azt Istentől, és megtiltja, hogy megadja neki, sőt annyira egy Istennel, hogy mindegy neki, hogy van vagy nincs, ahogy a 145. zsoltár mondja: „Teljesíti az istenfélők

kívánságait, meghallgatja kívánságukat, és megsegíti őket.”

Hogy itt azt mondja: Meglátod, hogy kiirtja a bűnösöket – nem egy „egyszerű látásra” vonatkozik, hanem a Szentírás használata szerint az Ő akarata szerinti látást jelenti: régóta szívesen látta volna, ahogy németül mondjuk, „ezt szívesen látnám”. Ilyen módon mondja az 54. zsoltár: „Mert minden nyomorúságból kimentettél engem, megvetéssel nézek ellenségeimre” – azaz: „Láttam rajtuk azt, amit akartam nekik, hogy tudniillik én megváltva, ők elpusztítva legyenek.” Továbbá a 112. zsoltár: „Rendületlen a szíve, nem fél, végül megvetéssel néz ellenségeire.” Továbbá a 91. zsoltár: „A te szemed csak nézi és meglátja bűnhődését.”

Ismét a 35. zsoltár azt mondja az ellenségekről: „Feltátották rám szájukat, hahotázva mondják rólam, saját szemünkkel látjuk” – ez azt jelenti, betegen fekszik, az történt, amit régóta szívesen láttunk volna. Mikeás is így szól: „Aspiciat in Sion oculus noster”, azaz „bárcsak Sion elpusztulna, ezt szeretnénk látni”. Tehát itt is az van: látni fogod, amit szívesen láttál volna, amikor az istenteleneket kiirtják. Ilyen módon beszélni az Írásban majdnem általános dolog.

35. *„Láttam egy istentelent hatalmaskodni és meggyökerezve, mint egy zöldellő babérfát.”*

Itt a zsoltáros az istentelennel kapcsolatosan egy másik tapasztalatot tesz jellé és példává. Fentebb az igazról mondta el azt a tapasztalatát, hogy még soha egyetlen igazat sem látott, aki elhagyott lett volna. Itt az ellenkező oldalról mondja el tapasztalatát, az istentelenről, arról, hogyan pusztult el, és azt mondja: gazdag, hatalmas, nagy volt, mindenki félt tőle, és amit mondott, tett, hagyott, az meg volt mondva, téve, hagyva. Mert ezt jelenti a héber „áric” szócska, amit a „hatalmas” német szóval fordítottam. Ez azt a módot is jelenti, ahogyan viselkedik. Büszkélkedett és hangoskodott, előtolakodott, mindenki előtt rendkívüli volt, fenn hordta az orrát. Éppúgy, mint a babérfa a többi fától eltérően, mindig zöldell, különös módon pompázik a többiek előtt, különösen a többi fa, akár a magról kelt, akár ültetett fák előtt, nem is egy hitvány bokor, vagy alacsony cserje, amit az embernek gondozni és ápolni kell, amit nem teszünk meg a vad fákkal és cédrusokkal: ekképp kell az embernek ezekre az istentelen nemes úrfiakra is nézni, és azt mondani: „Kegyelmes úr”, „drága nemes úrfi”.

36. *„S ahogy továbbment, íme nem volt, kerestem, de nem lehetett*

megtalálni.”

Ilyen példákat bizonyára látott Dávid Saulon, Ahitófelen, Absolonon és a hozzájuk hasonlókon, akik a maguk istentelen természetében hatalmasok voltak, és mielőtt az ember körülnézett, végük volt, úgyhogy az ember azt szeretné kérdezni és mondani: Hová lettek? Nem is volt igaz? A mi időnkben Gyula pápa is volt valaki, hatalmas (áric) és szörnyűséges úr volt. De nem tűnt-e el, mielőtt az ember felocsúdott volna? Hol van most? Hol van makacssága és gazdagsága? Tehát legyünk csak csendben. Így tűnnek el mind, akik most dühöngnek és szét akarják rombolni az eget és felborítani a sziklákat. Kicsit hallgassunk, és hagyjuk figyelmen kívül, és alig nézünk szét, egyet sem látunk, ezért csak bízunk Istenben!

37. „Őrizd meg a kegyességet, és arra nézz, ami egyenes, mert a végén az ilyeneknek lesz békességük.”

Ez annyit mond, mint Pál Titus 2-ben. Légy csak hűséges az Istenbe vetett egyértelmű hitben, élj helyesen és tisztességesen, egyedül erre legyen gondod, és ehhez tartsd magad, hagyd, hogy az istentelenek istentelenek legyenek. Lásd, így végül békéd lesz és jól megy sorod. A héber nyelvnek az a sajátossága, hogy ahol mi németül azt mondjuk, „jól megy neki”, „jól áll a szénája” – és latinul –, „erős” és „jól megy dolga” stb., a héber azt mondja, „békéje van”.

1Mózes 37-ben így szólt Jákób a fiának, Józsefnek: „Menj el Sikembe a testvéreidhez, és nézd meg, hogy békességük van-e, és a nyájnak is, és mondd el nekem.” Innen származik az evangéliumban lévő üdvözet, héber nyelven: „Pax vobis”, „Béke veletek”, amit németül így mondunk: adjon Isten jó napot, jó reggelt, jó estét! Továbbá búcsúzásakor azt mondjuk: „Isten veletek”, „Jó éjszakát”, „Minden jót” – ezt jelenti a Pax vobis. Így, amikor a gonosz odavan, akkor az igaznak és hívőnek pedig jól megy sora, és ettől fogva csupa békesség van.

38. „A törvénszegők azonban elpusztulnak, és az istenteleneket végül kiirtják.”

Ez az érem másik oldala: az igazak megmaradnak és jól megy soruk, a hitehagyottak elpusztulnak, és végül is ők járnak pórul.

Ezt a két verset is helyesen kell érteni a mindkét részről hátrahagyott örökségre és javakra nézve, úgyhogy az az értelme, hogy ami az igazak után marad, az

megáll, és nekik jól megy soruk, amint fent a 26. vers mondja: „az igazak gyermekeinek is mindenük meglesz”. De mindaz, amit az istentelenek maguk után hagynak, eltűnik, és szemmel láthatóan tönkremegy, ahogy a 109. zsoltár mondja: „Már a következő nemzedék feledje el nevüket.” Ezt az ember naponta tapasztalja.

39. *„De az igazak szabadulása az Úrtól van, a szükség idején Ő a mentsvárunk.”*

Az előző két versben mondottak oka az, hogy az istentelenek szerencséje tőlük, maguktól van, és erejük a saját hatalmuk. Nagyok, sokan vannak, gazdagok és hatalmasok, nincs szükségük Isten erejére és áldására. De az igazak, akiknek mindentől el kell fordítani az arcukat, amit az ember lát és érez, és egyedül Istenben kell bízniuk, azoknak nincs más áldásuk és erejük, hanem csak Istentől, aki nem hagyja őket, és megteszi, amiben hisznek és remélnek, amint ezt a következő, utolsó vers is összefoglalóan kimondja:

40. *„És az Úr melléjük áll majd, és megmenti őket, az istentelenektől meg fogja menteni őket, megsegíti őket, mert Benne bíztak.”*

Nézd csak, nézd csak, mily gazdag ígéret, nagy vigasztalás és bőséges intés ez, ha bízunk és hiszünk. Először: Isten megsegíti őket, mégpedig a baj kellős közepén, nem hagyja őket egyedül a bajban rekedni, mellettük van, erősíti őket és felveszi ügyüket. Ezenfelül nem csak segít rajtuk, hanem megmenti őket, úgyhogy kilábalnak a bajból. Mert ez a héber szócska tulajdonképpen azt jelenti: kiszökni a bajból és megmenekülni. És hogy az istenteleneket bosszantsa, ezért néven nevezi őket, s azt mondja: megmenti őket az istentelenektől, még ha az nekik sérelmet is okoz, és tಂಬolásuk semmit sem segít rajtuk, ha azt gondolják is, hogy az igaz nem menekülhet el előlük, hanem el kell pusztulnia.

Harmadszor: nemcsak megmenti őket, hanem segít rajtuk a továbbiakban mindig, úgyhogy nem maradhatnak a bajban, jöjjön bár a baj, ha akar. És mindez azért, mert bíztak Benne. Így szól a 91. zsoltár is: „Mivel ragaszkodik hozzám, megmentem őt, oltalmazom, mert ismeri nevemet. Ha kiált Hozzám, meghallgatom, vele leszek a nyomorúságban, kiragadom onnan és megdicsőítem őt. Megelégítem hosszú élettél, gyönyörködhet szabadításomban.”

Óh, az is káros hűtlenség, bizalmatlanság és átkozott hitetlenség, hogy Isten ilyen gazdag, hatalmas, vigasztaló ígéretét nem hisszük, és olyan könnyen elkezdünk

kapkodni a legkisebb nehézségben, mihelyt az istentelenektől csak gonosz szót is hallunk.

Isten segítsen, hogy egyszer eljussunk az igaz hitre, amelyet az egész Szentírás követel. Ámen.

Jegyzet

[1] Magyarországi Luther Szövetség, 1996.